4. Abatbaeva R. Fortepiano.-Nókis: “Ilimpaz”, 2023.
5. Kasimxodjayeva S. Jahon musiqasi tarixi. – Toshkent: “Musiqa”, 2019.

REZYUME. Klavishli muzıka ásbabları - ses shıǵarıw ushın klavish (túymesheler) arqalı basqarılatuǵın muzıka ásbabları bolıp tabıladı. Olar túrli mexanizmler tiykarında háreketke keltirilip, tarlardı barmaqlar járdeminde basqarıw, úplep shertiw yaki elektron signallar arqalı ses payda etedi. Klavishlı ásbablar klassik muzıkadan baslap, joz, pop hám elektron janrlarǵa shekem qollanılıp, jeke atqarıw, ansambl hám orkestr quramında áhmiyetli orın iyeleydi.

РЕЗЮМЕ. Клавишные музыкальные инструменты - это музыкальные инструменты, управляемые клавишами для извлечения звука. Они приводятся в движение различными механизмами и издают звук, управляя струнами пальцами, надувая струны или используя электронные сигналы. Клавишные инструменты используются от классической музыки до джоза, поп-музыки и электронных жанров, играя важную роль в сольном, ансамблевом и оркестровом исполнении.

SUMMARY. Keyboard musical instruments are musical instruments controlled by a key (button) for sound production. They are set in motion by various mechanisms and produce sound by controlling the strings with fingers, blowing, or using electronic signals. Keyboards are used in everything from classical music to jazz, pop, and electronic genres, occupying an important place in solo, ensemble, and orchestral compositions.

DIKSIYANI RIVOJLANTIRISHDA ARTIKULYATSION MASHQLARNING ROLI

Elmira Ataniyazova – *o‘qituvchi*
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali
"Aktyorlik mahorati" kafedrasi

Tayanch so‘zlar: diksiya, artikulyatsiya, nutq apparati, talaffuz madaniyati, fonetika, logopediya.

Ключевые слова: дикция, артикуляция, речевой аппарат, культура произношения, фонетика, логопедия.

Key words: diction, articulation, speech apparatus, pronunciation culture, phonetics, speech therapy.

Hozirgi globallashuv va axborotlashgan jamiyat sharoitida shaxsning nutqiy madaniyati uning ijtimoiy mavqei, kasbiy muvaffaqiyati va muloqot samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Zamonaviy lingvistik va pedagogik tadqiqotlarda nutq madaniyati shaxsning kasbiy kompetensiyasi va madaniy saviyasini aks ettiruvchi mezon sifatida baholanmoqda. Ayniqsa, ommaviy axborot vositalari, sahna san’ati va ta’lim sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislar uchun nutqning aniqligi va ifodaliligi alohida ahamiyat kasb etadi. Nutqning aniqligi, ravonligi va tushunarliligi, avvalo, to‘g‘ri diksiya bilan chambarchas bog‘liq. Diktsiya nutq tovushlarining adabiy me’yorlarga muvofiq, aniq va ravshan talaffuz qilinishi bilan tavsiflanadi. [1] Diksiya sifatining shakllanishida artikulyatsion apparatning rivojlanganlik darajasi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli artikulyatsion mashqlar nutqni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik va logopedik faoliyatning ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Tilshunoslik va nutq madaniyati fanlarida diksiya fonetika bilan uzviy bog‘liq tushuncha sifatida talqin etiladi. Diksiya nutq jarayonida fonemalarning to‘g‘ri realizatsiyasini ta’minlab, tinglovchi tomonidan nutqning oson va to‘liq qabul qilinishiga xizmat qiladi. [2] Diksiya buzilishlari ko‘pincha artikulyatsion apparat a’zolarining sustligi yoki noto‘g‘ri harakati bilan izohlanadi. Artikulyatsiya — bu tovush hosil bo‘lish jarayonida nutq apparati a’zolarining muayyan holati va harakatlar

majmuasidir. Ilmiy manbalarda artikulyatsiya nutq tovushlarining fizik-akustik va biologik mexanizmlarini belgilovchi asosiy omil sifatida e'tirof etiladi. Har bir tovushning to'g'ri hosil bo'lishi artikulyatsion apparat a'zolarining muvofiqlashgan va aniq harakati bilan bevosita bog'liq bo'lib, bu holat diktsiyaning sifatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Artikulyatsion apparat quyidagi asosiy qismlardan iborat: til, lablar, tishlar, pastki va yuqori jag', yumshoq va qattiq tanglay hamda nafas olish va ovoz apparati. [3]

Ushbu a'zolarning yetarli darajada rivojlanmaganligi talaffuz nuqsonlariga olib keladi. Artikulyatsion mashqlar nutq apparati a'zolarining harakatchanligini oshirish, mushaklarini mustahkamlash va ularning muvofiqlashgan faoliyatini ta'minlashga qaratilgan maxsus mashqlar tizimidir. Ushbu mashqlar fonetik, pedagogik va logopedik yondashuvlar asosida ishlab chiqilib, nutq tovushlarining aniq va barqaror shakllanishiga xizmat qiladi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, artikulyatsion mashqlar nafaqat nutq nuqsonlarini bartaraf etishda, balki sog'lom nutqni rivojlantirishda ham samarali hisoblanadi. Ushbu mashqlar muntazam va tizimli bajarilganda fonetik va orfoepik xatolar kamayadi, nutq tezligi va ritmi me'yorlashadi, nutq apparati mushaklarining moslashuvchanligi ortadi. [4] Ayniqsa, bo'lajak aktyorlar tayyorlash jarayonida artikulyatsion mashqlarning ahamiyati nihoyatda katta. Sahna san'atida aktyorning nutqi tomoshabin bilan bevosita muloqot vositasi bo'lib xizmat qiladi. Shu bois aktyor nutqining aniqligi, ravonligi va ifodaliligi professional mahoratning muhim mezonlaridan biri sanaladi. Artikulyatsion mashqlar sahna nutqini shakllantirishda asosiy metodik vosita sifatida qo'llaniladi. Shu bois oliy ta'lim muassasalarida sahna nutqi mashg'ulotlari doimiy ravishda olib boriladi. Bu esa aktyor nutqining ravon, aniq va ifodali bo'lishini ta'minlaydi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha va boshlang'ich ta'lim yoshida artikulyatsion mashqlarni tizimli qo'llash nutq rivojining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. [5]

Xulosa qilib aytganda, artikulyatsion mashqlar diktsiyani rivojlantirishning muhim ilmiy-pedagogik vositasi hisoblanadi. Nutq apparati a'zolarining yetarli darajada rivojlanishi va ularning muvofiqlashgan faoliyati nutqning aniqligi, ravonligi va ta'sirchanligini ta'minlaydi. Shu sababli artikulyatsion mashqlarni ta'lim jarayoni va logopedik faoliyatning ajralmas qismi sifatida qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodirov M. *Sahna nutqi asoslari*. – Toshkent: San'at, 2017.
2. Mamatqulov X. *Nutq madaniyati*. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
3. Abduazizov A. *Fonetika va fonologiya asoslari*. – Toshkent: Fan, 2015.
4. Yo'ldoshev E. *Aktyorlik mahorati va sahna nutqi*. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2019.
5. Ergasheva N. *Sahna nutqini o'qitish metodikasi*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.

REZYUME. Mazkur ilmiy maqolada nutq madaniyatining muhim tarkibiy qismi bo'lgan diktsiyani shakllantirish va rivojlantirishda artikulyatsion mashqlarning o'rni va ahamiyati yoritib beriladi. Tadqiqotda artikulyatsion apparat a'zolarining anatomik-fiziologik xususiyatlari hamda mashqlarning ta'lim va logopedik amaliyotdagi metodik asoslari tahlil qilinadi.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматривается роль артикуляционных упражнений в формировании и развитии дикции. Анализируются анатомо-физиологические особенности артикуляционного аппарата и методические аспекты применения упражнений в образовательной и логопедической практике.

SUMMARY. This article examines the role of articulation exercises in the development of diction as a core element of speech culture, analyzing anatomical, physiological, and methodological aspects of their application.